

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
(нерухомі — Державний реєстр Національного культурного надбання України)

Центр охорони та досліджень пам'яток археології управління культури
Полтавської облдержадміністрації

(найменування республіканського органу охорони пам'яток)

ПАСПОРТ

I. НАЙМЕНУВАННЯ ПАМ'ЯТКИ **Книшівське городище скіфського часу**

II. ТИПОЛОГІЧНА
НАЛЕЖНІСТЬ

пам'ятка археології	пам'ятка історії	пам'ятка архітектури	пам'ятка мунумент. Мистецтва
+			

III. ДАТУВАННЯ ПАМ'ЯТКИ (або дата історичної події, з якою пов'язане виникнення пам'ятки — для пам'яток історії)

Скіфський час — VII - початок III ст. до н. е.

IV. АДРЕСА (місцезнаходження) пам'ятки: *Полтавська область, Гадяцький район, Книшівська сільська рада, с.Книшівка*, праворуч від шосе м.Гадяч-с.Бакути Гадяцького району.

(Під'їзд — маршрутними автобусами від м.Гадяча Полтавської обл.).

V. ХАРАКТЕР
СУЧАСНОГО
ВИКОРИСТАННЯ

За початков. признач.	Культурно-освітнє	Турист.-екскурсійне	Лікув.-оздоровче	Житлові прим-ня	Господарче	Не використовується
	Музей бібліотека клуб		Лікарня санаторі й б/відп.		+ городи	

ДОДАТКИ:

Фото фрагментів — 2

Схема розташування й охоронної зони — 1

План — 1

План розкопок — 1

VI. ІСТОРИЧНІ ВІДОМОСТІ

А | для пам'ятки археології —

історія виникнення, ким і коли проводилися розвідки і розкопки, місце зберігання колекцій

Книшівське городище скіфського часу — відома археологічна пам'ятка Полтавщини, одне з найбільших городищ VII - поч. III ст. до н.е. басейну р.Псьол, племінний центр землеробсько-скотарського населення вказаного регіону.

Історія вивчення. Книшівське городище відоме ще з другої половини XVIII ст. О.Ф.Шафонський, у своїй роботі, що була закінчена в 1786 р., вже подає опис цієї пам'ятки. У праці українського історика та археолога В.Г.Ляскоронського 1907 р. також знаходимо відомості про укріплення у Книшівці. 1948 р. Дніпровська лівобережна археологічна експедиція ПМК АН СРСР під керівництвом І.І.Ляпушкіна оглянула городище, зібравши підйомні матеріали, на основі яких дослідник відніс пам'ятку до скіфського часу.

Вивчення городища продовжене 1954 р. В.А.Іллінською, що тут здійснила невеликі розкопки. Протягом 1987-1993 рр. на пам'ятці працювала експедиція Полтавського педуніверситету під керівництвом П.Я.Гавриша. Досліджено 5 084 кв. м культурного шару на головному укріпленні. У 1989 та 1992 рр. проведено розкопки валу і рову (180 кв. м) та передбачуваного в'їзду центрального укріплення (100 кв. м). 1992 р. здійснено перетин валу та рову (64 кв. м) у передгородді і розкопки на останньому (75 кв. м).

Колекції знахідок різних років, а це близько 8 тис. одиниць збереження, знаходяться у Фондах Інституту археології НАН України, Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішні та Полтавському краєзнавчому музеї.

б) перебудови і витрати, що змінили первісний вигляд пам'ятки

Територія основного городища, крім валів, зайнята городами жителів с.Книшівка, що спричиняє руйнування поверхневих нашарувань. У південно-східній частині городища у 1960-х та 1992 рр. бульдозером частково зруйнований вал і в'їзд. Ділянка центрального укріплення, а саме — його південна частина, зайнята старим сільським кладовищем (близько 0,05 га), що функціонувало в 30-ті рр. XX ст. Рів побіля валу головного укріплення засипаний при закладці саду. Вал передгороддя і додаткове укріплення розорюються.

в) реставраційні роботи (загальна характеристика, час, автор, місце зберігання документації)

Не проводилися. Експедицією П.Я.Гавриша здійснений перетин в'їзду до основного укріплення з метою запобігання подальшого його руйнування та пересування важкої техніки.

VII. ОПИС ПАМ'ЯТКИ

А | для пам'яток археології —

характер культурного шару, найважливіші знахідки

Місцезнаходження та топографія. *Книшівське городище* розташоване за 0,2 км на захід від сучасного сільського кладовища, на краю плато високого (понад 70 м над рівнем заплави) правого коріного берега р.Псьол, та вузькому, довжиною 70-80 м, мису зі стрімкими схилами. У центрі села, за стадіоном, на мису розташоване ще одне городище — *роменської культури та Київської Русі*.

Опис пам'ятки. *Книшівське городище* має у плані форму неправильного овалу, витягнутого з північного сходу на південний захід. Оточене валом, кінці якого обриваються на краю плато. Довжина валу центрального укріплення — 669 м. Сучасна висота валу — від 2,9 до 4,7 м, ширина валу — 15-25 м. Рів мав ширину 5 м та глибину до 2 м. У північно-східній частині головного укріплення знаходиться розоране попелище-зольник, висотою до 0,8 м, діаметром близько 30 м. *Додатковий вал передгороддя*, яке знаходиться у східній та південно-східній частині городища, споруджений навпроти стрілки вузького мису, західним кінцем приєднується до головного валу, а південним — трохи не доходить до берегової лінії, залишаючи місце для проїзду. Довжина валу — 113 м, висота — біля 1 м. Площа городища — 4 га, передгороддя — 1 га.

Характер культурного шару та найважливіші знахідки. У середньому товщина культурного шару на основному городищі складає 0,55-0,65 м, на ділянках вздовж валу він становить 2 м і більше. Досліджено такі археологічні комплекси: житлові споруди — 10; надвірні будівлі — 10; косторізна майстерня — 1; майстерня гончара — 1; культове приміщення — 1; господарські ями — 122 та ін. На городищі виявлено масових — понад 146 тис. та майже 8 тис. індивідуальних знахідок: керамічний посуд, знаряддя праці, прикраси і речі особистого вжитку, озброєння і кінська вузда. Більшість з них типові для пам'яток скіфського часу Дніпровського лісостепоного Лівобережжя. Виділяється бронзова монета Філіппа II. Рідкісним археологічним об'єктом є колодязь.

б) загальна оцінка суспільної, науково-історичної та художньої значимості пам'ятки

Книшівське городище — одне з найбільших городищ скіфського часу басейну р.Псьол і поки-що єдине на території Полтавщини в цій річковій системі. Городище було племінним центром землеробсько-скотарського населення басейну Середнього Псла *скіфського часу VII - початку III ст. до н.е.*

VIII. ОСНОВНА БІБЛЮГРАФІЯ, АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА, ІКОНОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

1. **Гавриш П.Я.** Городище скифского времени у с.Кнышовка // ОДПАП: Третій обл. наук.-практ. семінар / ТД. — Полтава: вид. ПКМ, 1990. — С.134-137.
2. **Гавриш П.Я.** Нові археологічні дослідження Книшівського городища скіфського часу на Пслі // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею: М-ли ювілейної наукової конференції. — Ч.2: Археологія Полтавщини. — Полтава: вид. ПКМ, 1991. — С. 63-65.
3. **Гавриш П.Я.** Оборонні споруди Книшівського городища // Друга Полтавська наукова конференція з історичного краєзнавства: М-ли. — Полтава: вид. ПДП, ПОО УТОПК, ПНТК, ПОВУФК, ПКМ ПООТ “Знання”. — Полтава, 1991. — С.75-77.
4. **Гавриш П.Я.** Житла Книшівського городища // АЗ ПКМ. — Полтава: вид. ПКМ, 1992. — С. 57-68.
5. **Гавриш П.А.** Краткие итоги исследований Кнышовского городища скифского времени на Псле // История и архология Слободской Украины: ТДС Всеукр. конф., посвящ. 90-летию XII Археологического съезда. — Харків: вид. ХДУ, 1992. — С.97-99.
6. **Гавриш П.Я.** Дослідження Книшівського городища // АД в Україні 1991 року. — Луцьк: Надстир'я, 1993. — С.21-22.

7. **Гавриш П.Я.** Колодязь скіфської доби на Полтавщині 1994 // Третя Полтавська наук. конф. з історичного краєзнавства: М-ли. — Полтава: вид. ПДП, ПНТК, ПКМ, ЦОДПА, 1994. — С. 18-22.
8. **Гавриш П.Я.** Дослідження в Книшівському городищі // Більське городище в контексті вивчення пам'яток раннього залізного віку Європи. — Полтава: Археологія, 1996. — С.250-258.
9. **Гавриш П.Я.** Населення скіфського часу басейну середнього Псла: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. — Київ, 1996. — 24 с.
10. **Гавриш П.Я.** Племена скіфського часу в лісостепу Дніпровського Лівобережжя (за матеріалами Припсілля). — Полтава: Археологія, 2000. — 232 с.
11. **Гавриш П.А.** Отчет о полевых археологических исследованиях Полтавской левобережной скифской экспедиции Полтавского педагогического института в 1988 г. — Машинопис. — Полтава, 1989. // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр.19. — 106 арк.
12. **Гавриш П.А.** Отчет о полевых исследованиях археологической экспедиции Полтавского педагогического института в 1989 г. — Машинопис. — Полтава, 1990. // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр.23. — 109 арк.
13. **Гавриш П.А.** Отчет о полевых исследованиях на Кнышовском городище экспедиции Полтавского педагогического института в 1990 г. — Машинопис. — Полтава, 1991. // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр.23. — 142 арк.
14. **Гавриш П.Я.** Отчет об археологических раскопках на Кнышовском городище экспедицией Полтавского пединститута 1991 г. — Машинопис. — Полтава, 1992. // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр.29. — 146 арк.
15. **Гавриш П.Я.** Звіт про археологічні розкопки Книшівського городища скіфської доби (Полтавська обл.) будино-гелонською археологічною експедицією Полтавського пединституту в 1992 р. — Машинопис. — Полтава, 1993. // НА ЦОДПА. — Ф.е. — Спр.31. — 116 арк.
16. **Гавриш П.Я.** Новий сезон досліджень на Книшівському городищі (1993 р.) — Машинопис. — Полтава, 1991. // НА ЦОДПА. — Ф.1 е. — Спр.114. — 13 арк.
17. **Ильинская В.А.** Памятники скифского времени в бассейне р.Псел // СА. — Москва, 1957. — №27. — С.243-248.
18. **Ляпушкін І.І.** Дослідження Дніпровської лівобережної експедиції 1947-1948 рр. // АП УРСР. — 1952. — Т.ІІІ. — С.301.
19. **Макаренко Н.Е.** Городища и курганы Полтавской губернии: Сборник топографических сведений. — Полтава: издание ПУАК, 1917. — С.2.
20. **Супруненко О.Б.** О.Ф.Шафонський — дослідник пам'яток археології Полтавщини // VII Всеукраїнська наук. конф. "Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність": (М-ли пленарного та секційних засідань). — Київ: Рідний край, 1995. — Ч.І. — С.62-64.

ТЕХНІЧНИЙ СТАН

характеристика загального стану: для пам'яток археології		добрий	середній	поганий	аварійний
	культурного шару	+			
	найважливіших знахідок	+			
	вали	+		+	
				передгороддя	

Х. СИСТЕМА ОХОРОНИ

а) категорія охорони

Національна	місцева	не взято
+		

б) дата і № документа про взяття під охорону

Рішення Полтавського обласної ради від 23 квітня 1982 р. № 247.

Порядковий номер за Державним реєстром Національного культурного надбання — **№3955.**

в) границі охоронної зони і зони регулювання забудови (короткий опис з посиланням на стверджуючий документ) визначені:

за рішенням Полтвської обласної ради від 8 липня 1975 р. № 301 у межах: з півдня — урвище; з півночі — дорога (шосе); зі сходу та заходу — 50 м від укріплень городища.

г) балансова належність і конкретне використання

На 2001 р. — землі запасу Книшівської сільської ради Гадяцького району.

д) дата і № охоронного документа

Дата складання паспорта

**Паспорт склали Гейко А.В. зав. сектором відділу охорони пам'яток ЦОДПА;
Гавриш П.Я., к.і.н., доцент Полтавського педуніверситету
(прізвище, ім'я по батькові, посада або професія)**

“15” листопада 2001 р. _____ (Гейко А.В.) _____ (Гавриш П.Я.)
(підпис) (підпис)

Заст. начальника

управління культури Полтавської облдержадміністрації _____ (Белько О.В.)
(підпис)

с.Книшівка Гадяцького району, Полтавська область

ГОРОДИЩЕ СКІФСЬКОГО ЧАСУ

VII-поч. III ст. до н.е.

Умовні позначення:

- 1 - городище;
- 2 - передгороддя;
- 3 - городище роменської культури та Київської Русі

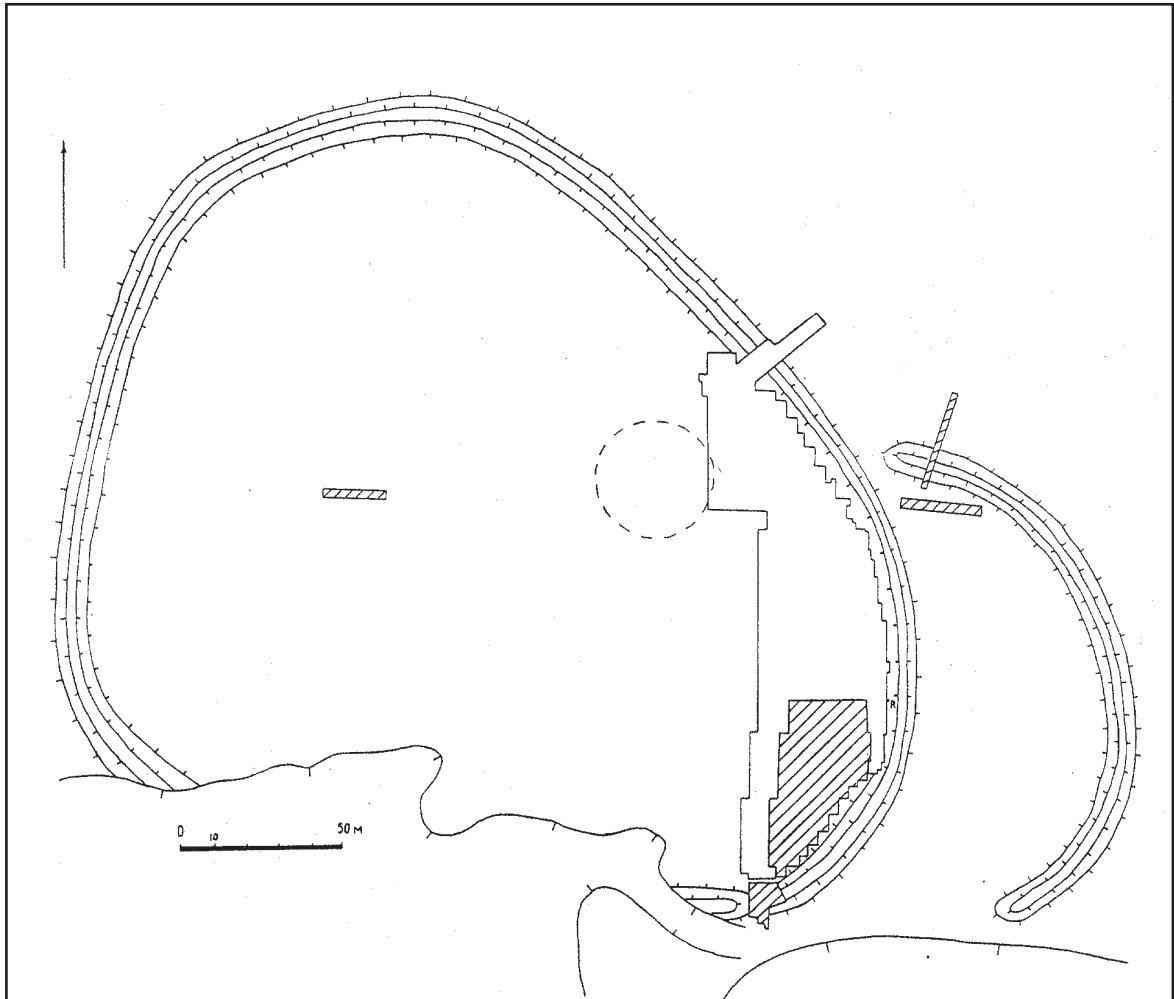
Схема розміщення.

Основа: Карта М 1:10000. — М.: ГУГК, 1972.

с.Книшівка Гадяцького району, Полтавська область

ГОРОДИЩЕ СКІФСЬКОГО ЧАСУ

VII-поч. III ст. до н.е.

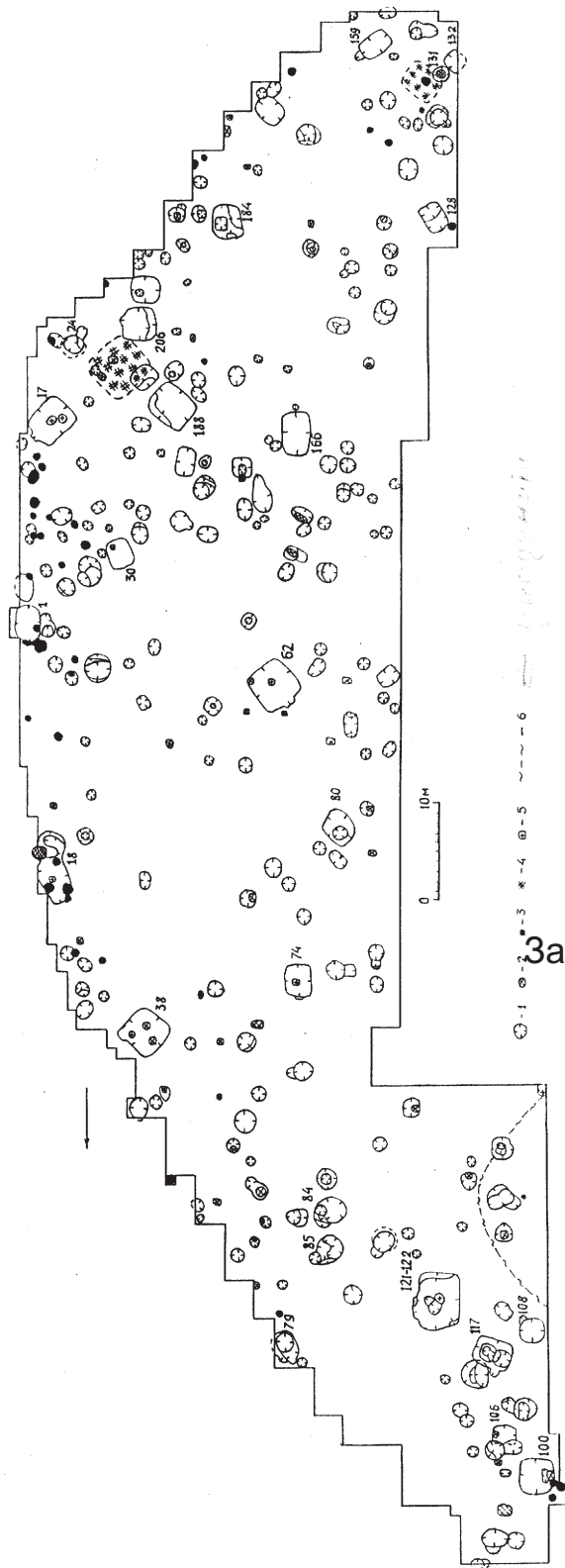
План городища та місця розкопок
експедиції Полтавського педуніверситету
під керівництвом П.Я.Гавриша.

За Гавришем П.Я., 1993 р..

с.Книшівка Гадяцького району, Полтавська область

ГОРОДИЩЕ СКІФСЬКОГО ЧАСУ

VII-поч. III ст. до н.е.

Загальний план розкопу 1988-1993 рр.
на Книшівському городищі.

Умовні позначення:

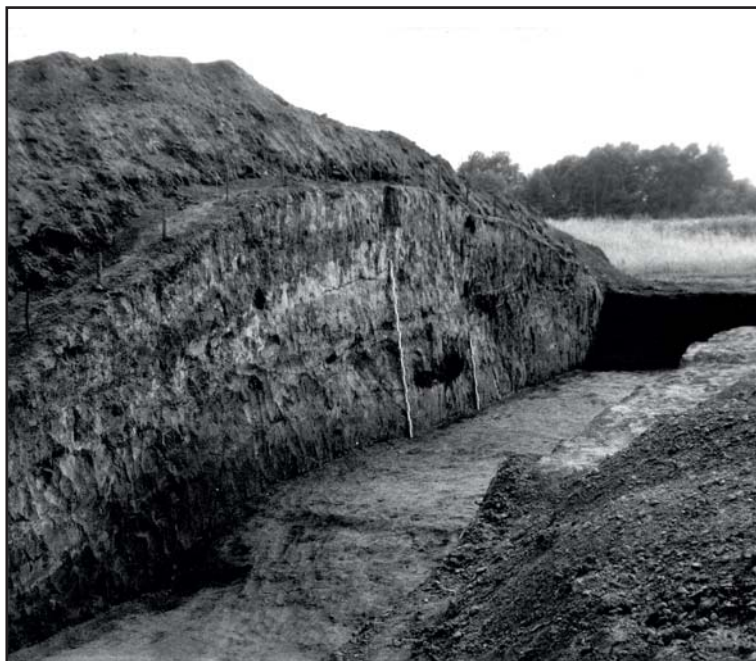
- 1 - археологічний об'єкт; 2 - піч; 3 - жертовник;
4 - глиняна обмазка, коstriще; 6 - межі попелища.

За Гавришем П.Я., 1993 р.

с.Книшівка Гадяцького району, Полтавська область

ГОРОДИЩЕ СКІФСЬКОГО ЧАСУ

VII-поч. III ст. до н.е.

Перетин валу головного укріплення.

Фото Гавриша П.Я., 1989 р.

Процес розкопок на городищі.

Фото Гавриша П.Я., 1989 р.